

Stjepan Kušar

VAZMENO OTAJSTVO I KRŠĆANSKA OBITEU

Uvod

Život današnjih obitelji izložen je mnogovrsnim utjecajima, koji sežu od onih svima zamjetljivih, konkretnih i materijalnih pa dopiru sve do onih ideologijskih i pomodnih. Svi su oni povezani i isprepleteni. Teško ih je raščlaniti. Oni nerijetko djeluju anonimno, i to u obliku općenito prihvaćenih i zato navodno samo po sebi razumljivih ideja, pogleda i oblika ponašanja. Što ih je čovjek manje svjestan, to je njihovo djelovanje uspješnije i utjecaj na obiteljski život veći. Tko im se suprotstavlja, mora računati s nekom manjom ili većom mjerom društvenog pritiska, već i stoga što se razlikuje od drugih.

Sve to dakakao rađa napetosti u krilu obitelji. Evo nekih primjera: s obzirom na međusobne odnose supruge — razlike u svjetonazoru i njihove posljedice mogu ići tako daleko da potresaju i ruše temelje zajedničkog života; s obzirom na odgoj djece — religiozni roditelji, ateistička škola, permisivna i potrošačka klima u društvu te propovijedanje Crkve u konfliktnom su odnosu pa opterećuju mnogim napetostima odgojni postupak; s obzirom na položaj obitelji u društvu — loša stambena i obiteljska politika, niske zarade, a velike potrebe sigurno opterećuju obiteljski život...

U nabranju napetosti moglo bi se ići još mnogo dalje, no i to će biti dovoljno da izazove pitanje na dubljim razinama, u prvom redu gledom na *kršćansku* obitelj: odakle joj valja krenuti da bi samu sebe bolje razumjela i našla orijentaciju za svoje odlučivanje i postupanje?

Kršćanska obitelj jest takva, kršćanska, snagom svoje vjere u Isusa Krista, Bogočovjeka i Spasitelja, koju ispovijeda u krilu Crkve. Zato njezino samorazumijevanje i orijentacija u odlučivanju i djelovanju moraju u konačnici istjecati iz središnjeg izvora kršćanske vjere, bez obzira na sva pastoralno-teologijska i moralna posredovanja. Središte pak Božja je samo-objava i sebedarje Trojedinog Boga u osobi Isusa Krista, poglavito u Kristovu vazmenom otajstvu. Bog se, naime, povijesnom čovjeku priopćuje i daruje *kao Bog*; ne prvotno u ljepoti svemira i uzvišenosti savjesti, nego u vazmenom otajstvu muke, smrti i uskrsnuća svojega Sina. Odatle kršćaninu svijetli svjetlo koje ne poznaje zalaza i u kojemu on razumije i tumači sama sebe te svu povijesnu i kozmičku zbilju.

Božja pak je nakana pritom da se svi ljudi spase i dođu do spoznaje istine; Otac je zato poslao svojega Sina »da kao liječnik tijela i duše i posrednik između Boga i ljudi navijesti siromasima evanđelje i da izliječi one koji su skrušena srca... To djelo ljudskog otkupljenja i savršene Božje proslave... izvršio je Krist

Gospodin u prvom redu vazmenim otajstvom svoje blažene muke, uskrsnuća od mrtvih i slavnog uzašašća. Tako je svojom smrću uništio našu smrt i svojim uskrsnućem obnovio naš život«. Iz njegova je boka »proisteklo čudesno otajstvo čitave Crkve«. On je »poslao apostole napunjene Duhom Svetim... da to naviješteno djelo spasenja i izvršuju žrtvom i sakramentima, oko čega se kreće sav liturgijski život« (SC 5.sl.).

Prema tome, svi sakramenti, pa tako i sakrament ženidbe na kojemu se zasnivaju kršćanski brak i obitelj, proistječu iz vazmenog otajstva Isusa Krista (usp. SC 61). Njihova je svrha »posvećivati-ljude, izgrađivati tijelo Kristovo i... iskazivati Bogu štovanje« (SC 59). Nova pak stvarnost, koja se na njima zasniva, postaje znak ih vidljivo očitovanje Božjeg otajstvenog odnosa prema čovjeku. Nigdje se to bolje ne vidi nego u liturgiji sakramenta ženidbe: u blagoslovnoj molitvi nad mladencima veli se da je Bog »uzvišenim otajstvom ženidbenu svezu posvetio i sakrament Krista i Crkve u bračnom savezu predoznačio«. To je lijepo izraženo u ženidbenoj privoli. Izražavajući svoju privolu zaručnici postavljaju supruzi, tj. muž i žena, obećavaju vjernost »u dobru i zlu, zdravlju i bolesti« te ljubav i poštivanje »u sve dane života svoga«. Nije li to slika Božje trajne i vječne ljubavi i vjernosti prema čovjeku kroz svu ljudsku povijest »u dobru i zlu«, štoviše, unatoč grijehu? I nije li u privoli očitovano nešto što na svoj način odgovara onome što je Isus Krist u svojem vazmenom otajstvu očitovao svemu ljudskom rodu: definitivnu Božju ljubav koja spašava i re-kreira stvorenje?

Očito je dakle da naš tematski spoj vazmenog otajstva i kršćanske obitelji signalizira dubinsku dimenziju kršćanskog života u obitelji te potiče na dublje promišljanje jednog i drugog. U našem ćemo izlaganju poći »odozgo«, od vazmenog: izložiti ćemo njegov teološki sadržaj, a zatim upozoriti na neke konsekvencije koje iz njega slijede.

Teologijski »sadržaj« vazmenog otajstva

Ovaj se podnaslov doima preuzet: kao da je smrtniku dano da svojim umom obuhvati i prozre središnji događaj Božjega sebedarja i samo-objave u ključnim i završnim događajima Isusova života! Ni navodnici ne ublažuju preuzet ton! Ipak, onome koji gleda »očima vjere« baš je veličina otajstva ono što mu zabranjuje da šuti. Treba govoriti, ali tako kako je otajstvu primjereno, jer ono o čemu *samo* šutimo udaljuje se i pomalo nestaje iz našeg životnog vidokruga, a ono o čemu *samo* govorimo postaje dosadno, plitko i prazno. Zato i naš govor o »sadržaju« vazmenog otajstva ima svoj cilj s onu stranu samog sebe: u hvalbenoj i poklonstvenoj šutnji pred otajstvom uvijek većeg Boga...

S malo riječi, u koncentraciji na ono bitno, središnje i nezaobilazivo, govori o vazmenom otajstvu tekst Vjerovanja apostolskog. U njemu ispovijedamo svoju vjeru i Isusa Krista, koji je »mučen pod Poncijem Pilatom, raspet, umro i pokopan; sašao nad pakao, treći dan uskrsnuo od mrtvih, uzašao nad nebesa, sjedi o desnu Boga Oca svemogućega«. Što zapravo velimo kada sve to ispovijedamo?

1. »...mučen pod Poncijem Pilatom, raspet, umro i pokopan« — tim šturim i promatrački neutralnim riječima Vjerovanje apostolsko sažeto kazuje redosljed događaja kojima svršava Isusov život. Izričaj je zgusnut, u svom nabranjanju monoton; stupnjevito se spominju pojedini događaji kojima je svrha da istaknu baš smrt Isusovu. Trpljenje i križ kazuju nasilnost te smrti. I, kao da to nije

dosta, još se govori o ukopu umrlog. Ukop izražava definitivnost te nasilne smrti: umrli odlazi za svagda iz društva živih i s lica zemlje. Njega više nema. Jedini dodatak glagolima koji pričaju krvavu ozbiljnost i nesagledivu veličinu ovog trpljenja i smrti jest spominjanje Poncija Pilata, rimskog namjesnika u Palestini i zadnjeg odgovornog za smrtnu presudu i njezino izvršenje.

Taj dodatak, »pod Poncijem Pilatom«, ne označuje samo izvanjski, kalendarski tijek vremena. U njemu se iskazuje svijest da je pričanje o događajima spasenja ukorijenjeno u konkretnoj povijesti, ono kazuje konkretnu povijest. Potreban je *datum* da bi se njime pokazalo kako u vazmenom otajstvu nije riječ u mitu, »koji se nije nikada dogodio, ali uvijek jest« (Salustije), i kako evanđelje nije zbirka i kombinacija pobožnih ideja. Instinkt Crkve, u čijem je krilu nastao *Credo*, osjetio je i izrazio tim dodatkom da je za samu vjeru presudno i nužno smjestiti Isusovu smrt i njezine okolnosti u tijek svjetske povijesti. Drama ljudskog spasenja nije mit, nego je čvrsto ukorijenjena u povijesti; ona ima svoje povijesne vidike koji se mogu historiografski datirati.

Dakako, time vazmeno otajstvo nije svedeno na puko povijesno događanje, naprotiv: vidjet ćemo da ono povezuje povijest i »natpovijest«, ono započinje ovdje u povijesti i vodi s onu stranu, preko i iznad povijesti. Ono je tmina Velikog petka i zora uskrsnog jutra — i ujedno put od jednog do drugog. Da bismo to bolje uočili, pogledajmo najprije u Isusov život, i to samo neke dionice puta prema nasilnom svršetku.³

Evanđelja nedvojbeno pokazuju kako je Isusov život, a samim time i Radosna vijest, sve više vodio u zategnute situacije koje su, na kraju, rezultirale sukob na život i smrt. Isus je tumačio izvornu volju Božju (usp. Mt. 19, 1 si.; 5, 17 si.); on je kritički propitkivao okoštale uredbe i krute zakone, imajući u vidu iskonske Božje stvoriteljske nakane; on je javno iskazivao solidarnost s ljudima i skupinama na rubu društva, koje su onodobni pobožni ljudi prezirali (usp. Mk 2, 13 si.; Lk 15, 1 si.) Takvo ponašanje vodilo je u napete odnose i opasnosti, koje Isus nije mogao naivno previdjeti. Rimljanima i njihovim vazalima u Palestini morala je poruka o blizom kraljevstvu Božjem ići na živce, biti sumnjiva i neugodna (usp. Mk 15, 2). Još je više zbunjivala Židove mogućnost da bi se Isus mogao držati Mesijom (usp. Mk 14, 60 si.). I jedno i drugo vodilo je u nasilnu smrt. Isto je tako izgledao političkim moćnicima sumnjiv i opasan onaj po sebi sasvim nepolitički svečani Isusov ulazak u Jeruzalem (usp. Lk 19, 28 si.). Prilike su se još više zaoštrile zbog izгона trgovaca i mjenjača novca iz liram u Jeruzalemu (usp. Lk 19, 45 si.). Ta je Isusova simbolička i proročka gesta morala jeruzalemskoj hijerarhiji i farizejima izgledati drskim i opakim

1 Poncije Pilat bio je rimski namjesnik ili prokurator u Palestini od 26. do 36. god. nakon Kr. rod., u doba cara Tiberija. (14.-37. nakon Kr. rod.). U tom razdoblju Isusova smrt datira se u god. 30; usp. Kronološka tablica u: *Biblija*, Zagreb 1968, str. 1190 si. 7. Neočekivano spominjanje Poncija Pilata u vjeroispovjednom kontekstu *Creda* »kumovalo« je uzrečici: »Upao si u to ko Pilat u Vjerovanje«; tako se veli za čovjeka koji se neočekivano i protiv volje našao u situaciji koja mu je neprimjerena, s kojom nije računao ili za koju nije bio spreman.

2 Usp. K. LEHMAN, »Geliten unter Pontius Pilatus, gekreuzigt, gestorben und begraben,« u: W. SANDFUCHS (prir.), *Ich glaube. Vierzehn Betrachtungen zum Apostolischen Glaubensbekenntnis*, Würzburg 1975, str. 51. sl.

3 Usp. K. LEHMAN, nav. d. str. 53-56; G. BORNKAMM, *Isus iz Nazareta*, Sarajevo 1981, str. 165-182; *Katholischer Erwachsenen-Katechismus. Das Glaubensbekenntnis der Kirche*, prir. BK SR Njemačke, Bonn 1985, str. 183-187.

prisivajanjem prava da se miješa u stvari koje ga se ne tiču. Sve to sasvim je sigurno vodilo u izravnu životnu opasnost, tako da je Isus, po svemu sudeći, morao računati s nasilnim krajem svojega života.

Ako Isus nije naivno i brzopletu ulijetao u to, onda je on morao takode tražiti tumačenje svojeg vjerojatnog teškog udesa. U Evanđeljima nalazimo zagonetne riječi koje upućuju na svršetak i ispunjenje Isusovog djelovanja uzetog u cjelini i koje sam Isus izriče. Tu valja spomenuti npr. Isusov zagonetni odgovor na upozorenje da mu Herod radi o glavi (usp. Lk 13, 31 si.); zatim riječ o Joninu znaku koji će biti dan ovoj generaciji (usp. Lk 11, 30). Svakako amo pripada i ona izreka o služenju: »Sin čovječji nije došao da mu služe, nego da on služi i dadne život svoj kao otkup mjesto svih« (Mk 10, 45)

Isusove geste i riječi prilikom Posljednje večere još više pojačavaju uvjerenje da se Isus nije pasivno predao na milost i nemilost ljudskoj zloči i vlastitu udesu, već ga je naprotiv aktivno prihvatio i »uklopio« u svoje ponašanje i govorenje (usp. Lk 22, 14 si.). Geste sebedarja u ljubavi zajedno s popratnim riječima na Posljednjoj večeri tek su u pouskrsnom svjetlu zasjale učenicima u punom sjaju, ali je isto tako istina i to da se one nadovezuju na tipično Isusovo preduskršno ponašanje; on je, naime, sasvim očito pokazao posebnu brižnost i ljubav prema izgubljenima, a svoj život založio za potlačene i odbačene (usp. Mt 8,1 si.; 9, 9 si.; 11,18 si.; 11,25 si.). Taj Isusov bezuvjetni i bezgranični »život za druge« nikako nije nešto potpuno različito od geste sebedarja prilikom Posljednje večere ni od izričaja Pisma, koje veli da je on umro »za nas«, odnosno »za mnoge« (usp. Mt 26, 28; 1 Kor 11, 23 si.). Naprotiv, to se dvoje upotpunjuje.

Zato smijemo zaključiti: tek se na križu objavljuje otajstvo Isusove osobe i njegovog djela, tek po tome znamo tko je on bio i što on znači (usp. Mk 15, 39; Iv 19,28 si.). »Kada Pismo i u nastavku na nj crkvena vjeroispovijest govore o Isusovoj muci i smrti, onda se u tome koncentrira smisao i usmjerenost Isusovog djelovanja, štoviše, i njegovo poslanje. Zato se u riječima: »mučen pod Poncijem Pilatom, raspet, umro i pokopan« ne misli samo na kruti lanac pojedinih vanjskih takozvanih povijesnih zgoda, nego je u tom kvalitativnom stupnjevanju izražen sav smisao i ispunjenje Isusove osobe i djela«⁴

Takvim tumačenjem razumjevanje Isusove osobe nije olakšano, ali je pravo usmjereno. Ne smijemo, naime zaboraviti da ta nasilna smrt ne dolazi nakon uspješna i sretna života koji je, eto, ljudska zloča prekinula. Mislim da smijemo reći kako su se mnogi Isusovi sunarodnjaci i učenici u njemu razočarali pa su ga napuštali (usp. Mk 3, 20 si.; 8,31 si.; 14, 50; Lk 24.19 si.; Iv 6, 66 si.). Očito, pobuđivao je očekivanja, ali ih nije ispunio onako kako su to drugi očekivali. I na kraju, je li bilo većeg neuspjeha od smrti koja je došla kao najsrमतnije smaknuće u starome svijetu — smaknuće na križu? Pogledamo li samo neka mjesta tog križnog puta, osjetit ćemo svu njegovu strahotu: sramotna izdaja, hapšenje, bijeg učenika, proces, osuda na smrt, izrugivanje, bičevanje, put na Golgotu, razapinjanje. I kakva je to smrt? Ni traga od Sokratove vedrine i opuštenosti. Pisma naprotiv govore o bezdanoj napuštenosti od ljudi, i od onih najbližih, i od samoga Boga (usp. Mk 15, 33 si.!)! Ta smrt pokidala je u groznom trpljenju sve veze između Isusa i njegovih, ona kao da ga je strmoglavila u ponor

4 K. LEHMANN, nav. čl., 56.

njegova poslanja; činilo se, naime, kao da Bog ostavlja na cjedilu svojega najvjernijeg svjedoka.

No Isusovu smrt ne smijemo prosuđivati polazeći samo od njezine grozote i osamljenosti. Ovo dosada rečeno još nam ne otkriva njezin smisao; još se prema tome ne vidi nepremostiva razlika između njegova križa i svih drugih, velikih i malih križeva svjetske povijesti. Ako kraj Isusovog života u sebi doista krije neki dublji, štoviše, čovjeku neočekivan i blagotvoran smisao, onda on očito ne smije biti ograničen mjerom *ljudskog* trpljenja i umiranja. Ako je točno da Isus nije išao putem nasilja, da on nije težio za političkom moći, nego se zauzimao za iskonski plan i volju Božju i za *novu* slobodu čovjeka koja se u tom planu i u toj volji otkriva, onda život i njegovo umiranje moraju imati svoje dublje i skriveno težište ili kontrapunkt u samom Bogu. Bez toga bi Isusovo djelovanje i on kao osoba potonuli u besmislu.

U tekstu *Creda* nalazimo taj kontrapunkt na početku njegova drugog članka: Vjerujem »u Isusa Krista, Sina njegova jedinoga, Gospodina našega«. Slijedeći novozavjetna Pisma Crkva u svom vjeroispovjednom obrascu priznaje Isusa jedinorođenim Sinom Očevim i Gospodarem svijeta i povijesti (usp. Fil 2, 6 si.; Kol 1, 15 si.; Iv 1, 1 si.). Tek iz te perspektive otkriva nam se smisao i značenje Isusove smrti. Tu je vrhunac Božje samo-objave, tu Bog pokazuje sama sebe i daruje sama sebe stvorenju. Moramo uočiti taj kontrapunkt trpljenju i umiranju i pitati u kojemu odnosu stoje Bog i trpljenje povijesnog čovjeka. Tko tako pita, treba da računa s time da će morati naučiti čitati riječ »Bog« na posve nov način, jer on se uvijek pokazuje veći i nadmašuje sve naše zamišljanje o njemu.

Boga obično zamišljamo kao svemogućeg, beskrajno udaljena od trpljenja i boli našeg ljudskog svijeta. Njegovo »boštvo« bilo bi prema tome u njegovoj blaženoj samodostatnosti i apsolutnoj uzvišenosti nad nepravdom, patnjom i smrću. Zato se na pozadini te slike o Bogu svijet patnje i muka nerijetko odbacivao kao sjena i privid, provizorij koji nestaje i koji se Boga ne tiče. No biblijska objava Boga govori drugim jezikom.

Upravo u taj svijet trpljenja i muka ulazi Bog u Isusu Kristu. Božje utjelovljenje prispeva na svoj cilj i pokazuje svoj pun smisao u križu Isusa Krista, u njegovu »uzvišenju« (usp. iv 12, 12.). Sam Bog objavljuje samoga sebe najintenzivnije i najdublje baš u poniženju, bespoštivosti i bezgraničnom samopredanju svojega Sina na križu. U utjelovljenju i Isusovu životu, u Isusovoj muc i umiranju Bog iz slobodne ljubavi »postaje« suprotnost samome sebi uzimajući na sebe grijeh, izgubljenost i bogonapuštenost. Krista, »koji ne okusi grijeha, Bog za nas grijehom učini, da mi budemo pravednost Božja u njemu« (2 Kor 5, 21.). »Krist nas otkupi od prokletstva Zakona postavši, za nas, prokletstvom« (Gal 3, 13.). Bog, dakle, može beskrajno trpjeti, a da pritom ne prestaje biti Bog. No je li to moguće zamisliti? Je li moguće zamisliti savršenog Boga zajedno s patnjom i smrću?⁵

Na križu se pokazuje Božja ljubav u svojim najradikalnijim i nenadmašivim povijesnim dometima, ona se predaje, izvlašćuje. Križ jest ono krajnje što je Bogu moguće i dostupno u njegovu povijesnom sebedarju čovjeku. Bog, naime, ne dodiruje vrijeme i povijest igrajući se čarobnjaka, već ulazi u nju i podvrgava

⁵ Usp. W. KASPER, *Der Gott Jesu Christi*, Mainz 1982, str. 241. sl; K. LEHMANN, *nav. ei.*, 56.

se njezinim vrlo često tako okrutnim zakonima. Samoponiženje i samoopljena jesu put njegove ljubavi u povijesti. To nipošto ne znači da je Božje sebedarje na križu samouništenje Boga, njegovo razbožanstvenje. Nasuprot tome, valja reći: ljubav Božja, koja se na najradikalniji način iskazuje čovjeku u križu Isusa Krista, izraz je Božje bezuvjetne vjernosti njegovim obećanjima. Za živoga Boga vrijedi, naime, da on ostaje vjeran samome sebi, svojim spasenjskim naumima. On ne može sebe zanijekati (usp. 2 Tim 2, 13; Hoš 11, 9.).

Biblija i njezino iskustvo pokazuju nam da objava Božje svemoći i objava Božje ljubavi nisu proturječne. Božju svemoć razumijevamo polazeći od njegove ljubavi. On se ne mora odreći svoje svemoći ako nam želi darovati svoju ljubav. Štoviše, za potpuno sebedarje u ljubavi potrebna je svemoć, i to zbog toga da bi se Bog u sebedarju ljubavi mogao »povući«, učiniti »korak natrag«, pa da ljubavju ne bi »pregazio« svoje stvorenje nego da poštuje i čuva njegovu nezavisnost i slobodu. Jer ako je ljubav najsavršeniji lik slobode, onda ona ne može ostati ljubav ako nije *slobodno* prihvaćena. Bog u svojoj autokomunikaciji želi upravo to. Bog, dakle, iz svemoći svoje ljubavi čuva i osigurava slobodu naslovnika svoje ljubavi — čovjeka. Jedino svemoguća ljubav može samu sebe bezpridržno predati drugome i pritom biti nemoćna — ne siliti drugoga da je prihvati. Božje samopredanje u križu Isusa Krista, njegova nemoć i njegova patnja nisu znak nekog nedostatka, kao što je to slučaj kod nas, konačnih bića; one također nisu izraz neke sudbinske nužnosti.

Kada Bog trpi, onda on trpi na božanski način: njegova patnja jest izraz njegove slobode u ljubavi. Boga, dakle, patnja ne pogađa kao nas, *nego se on iz svoje slobode daje patnjom pogoditi*. On ne trpi zbog nekog manjka u biti ili zbog ograničenosti svoga bića, nego on prihvaća patnju i bol iz ljubavi. Ta njegova ljubav u njemu samome jest takvo bogatstvo njegova božanskog bitka koje on ne želi zadržati za sebe nego ga spasenjski predaje čovjeku; ta ljubav čini da Bog trpi ako je ona odbijena.⁶

Odatle vidimo: mjera boli i trpljenja ima svoju težinu, no presudno je to da je *ljubav* ona koja daje smisao i usmjerenost ne samo patnji nego i umiranju. Prvo i posljednje jest ljubav koja samu sebe nadilazi i predaje te pritom ide tako daleko da ne uzmiče pred protivštinama, patnjom i smrću. Tamo gdje je svijet u svojoj dubini prožet sebeljubljem i smrću, tamo gdje svatko grabi za sebe, ljubav Božja nema drugog izbora ako želi ostati to što jest, doli da se pojavi u liku »čovjeka boli«. U uvjetima *konkretne* povijesti ljubav mora ići kroz vatru patnje ako želi biti to što jest: ljubav! Živi Bog doživljava taj udes kada nije poštedio svojega Sina, nego ga je predao u ruke ljudi. Pšenično zrno koje ne padne na zemlju i ne umre, ne donosi roda (usp. Iv 12, 24).

Niti možemo niti smijemo izjednačiti napetost između trpljenja i Boga. U njoj se događa apsolutni obrat, pravo prevrednovanje sveg mišljenja o Bogu: »...mi propovijedamo Krista rassetoga, Židovima sablazan, a poganima ludost« (1 Kor 1, 23). Tko uz Božju objavu u Isusovu križu prijanja, riječ »Bog« drukčije mu zvuči i on je razumije uvijek više u njezinoj nečuvenoj novosti. Sve to ni

⁶ Origen tumači Božje spasovno »istupanje« iz samog sebe u utjelovljenju Sina s pomoću ideje ljubavi: da Sin u krilu Očevu nije oduvijek imao samilosne ljubavi prema nama u našoj bijedi, on se ne bi utjelovio niti bi se dao rasseti: »Primum passus est, deinde descendit. Quae est ista quam prò nobis passus est passio? Caritatis est passio.« Ovo »passio« na neki način tiče se i Oca: »patitur aliquit caritatis«, usp. W. KASPER, *Gott...*, 238; ORIGEN, *De principiti*, II, 4, 4; *Homil. in Ezech.*, 6, 6.

izdaleka ne znači da je Bog u nekom procesu nastajanja te da tako postupno dostiže puninu svoje božanske biti. Budući da je Bog u sebi i kako se pokazuje svemoć ljubavi, »actus purus amoris«, on si takoreći može dopustiti nemoć ljubavi. On može ući u patnju i umiranje, a da pritom ne propadne. Samo tako on može u uvjetima konkretne povijesti, u kojoj mi živimo, po svojoj smrti otkupiti našu smrt. Zato Augustin veli o Sinu: »Smrću usmrćen usmrtio je smrt«, a to je odjek na riječi uskrsnog predslovlja u misi: »Svojom smrću uništio je našu smrt, a svojim uskrsnućem on je obnovio naš život«

Da bismo dodirnuli smisao i domet Isusove patnje i smrti, nismo se zaustavili na »pukom« trpljenju, nego smo krenuli od njegova kontrapunkta koji nam tekst *Creda* naznačuje priznavajući Isusa Sinom njegovim (Očevim) jedinim. Na tom smo putu već nazrijeli otajstvo uskrsnuća. No pogledajmo još jednom unatrag: Isus je umro i bio pokopan. Ukop samo još jednom naglašava neopozivost i konačnost te smrti — grob je njezin pečat. Samoponiženje i samooplijena Božja u Kristu jesu put njegove ljubavi koja spašava čovjeka u uvjetima naše povijesti. Baš stoga je potreban dodatak »pod Poncijem Pilatom«: time se, naime, neopozivo i jednom za svagda označuje zbiljski dolazak Božji u patnički udes povijesnog čovjeka kao i ozbiljnost Božjeg spasiteljskog suputništva i supatništva sa svojim stvorenjem.

2. »...*sašao nad pakao*.« Ovim iskazom naš *Credo* dodiruje »otajstvo Velike subote«, »silazak« mrtvog Gospodina »ad infera«, u carstvo smrti i na »mjesto« gdje »borave« mrtvi, oni koji prije Isusova otkupiteljskog djela nisu mogli ući u blaženo zajedništvo života s Bogom. Smisao svih ovih i drugih s njima povezanih slikovitih izraza jest u ovome: Isus Krist, Otkupitelj, pravi Bog i pravi čovjek, doista je umro podijelivši tako sa svim ljudima tragičnu stvarnost umiranja te je pritom dosegao najniži mogući stupanj svoje »samooplijene« (kenoze, usp. Fil 2, 6 si.) : tu se takoreći »s onu stranu smrti« pokazuje kako je on bio i jest s nama u svemu jednak osim u grijehu (usp. Hebr 2, 14 si.; 4, 15 - 5, 10). To nadalje znači da je Isus, po svojoj smrti i ukopu, na sebe uzeo svu napuštenost i osamu smrti, da mu nije bilo uskraćeno iskusiti sav besmisao i tminu — i u tom smislu pakao — koji pogađaju čovjeka u umiranju. Tu se doista ostvaruje otajstvo spasenjske solidarnosti Spasiteljeve sa svima umrlima. Zato »silazak Isusov u carstvo mrtvih« znači obdarenost spasenjem cjelokupnog

7 To je zapravo radikalizacija onog što je Grgur iz Nysse napisao o otajstvu utjelovljenja: »Valja u prvom redu kazati da sposobnost svemoguće naravi da side k ljudskoj neznatnosti bolje dokazuje Božju moć nego sama uzvišenost i nadnaravnost čudesa... Silaženje prema našoj ništetnosti sigurno je znak preobilja moći koju ništa ne može obuzdati ni u ovom položaju koji joj je protunaravan... Nju (tj. božansku narav) toliko ne očituje ni uzvišenost nebasa i sjaj zvijezda ni blistavost svemira ni trajna briga za bića koliko silaženje do slabosti naše naravi. Tu se vidi kako uzvišeno postaje niskim. U niskome se nazire, ali uzvišenost ne napušta«, *Velika kateheza*, XXIV, 2. si., prev. M. Mandac, Makarska 1982, str. 137.

8 Usp. L. SCHEFFCZYK, »Hinabgestiegen in das Reich des Todes, am dritten Tag auferstanden von den Toten«, u: W. SANDFUCHS, prir. nav. dj., str. 65-69; *Rath. Erwachsener-Katechismus*, str 194-196.

prošlog čovječanstva: i onima koji su prije Krista umrli i svima koji će nakon njega umrijeti Isus jednom za svagda, definitivno otvara pristup k Ocu. Tako se očituje snaga otkupljenja ne samo za sadašnjost i budućnost nego i za prošlost: ništa u vremenu, nijedna »ekstaza« vremena nije izuzeta od spasovnog djelovanja. »Sašao nad pakao« kazuje, prema tome, o pobjedi Božjoj nad smrću i svim moćima tmine i smrti. Riječ je o poruci spasenja koje je **univerzalno**: »U Isusovoj smrti otkupljene su također sve davno umrle generacije. Njegova spasenjska smrt otkupljuje sva trpljenja i žrtve povijesti. Po njoj postaju dionicima spasenja baš maleni i nemoćni, oni već davno zaboravljeni, mnogi bezimeni čije trpljenje nije opravdano nikakvim društvenim napretkom... Tako već otajstvo Velike subote nagoviješta uskrсну pobjedu života nad smrću i uzvišenje Raspetoga za Gospodara svijeta.«⁹

3. »**Uskrsnuo od mrtvih...**« Bogočovjek i spasitelj Isus Krist uzeo je na sebe zastupničku smrt »za mnoge«. Njegovo uskrsenje odnosno uskrsnuće jest Očevo djelo na njemu: prihvaćanje cijele njegove osobe u slavu Boga Oca. Tu nije riječ o povratku Raspetoga u zemaljski život; ne radi se ni o tome da bi njegova duša, prema grčkom poimanju, ušla u božansku besmrtnost čim ju je smrt razriješila od spona tijela.

Najstariji novozavjetni vjeroispovjedni obrasci (usp. Rim 1, 3 sl.č 10, 9; 1 Kor 15, 3-5; Fil 2, 6-11; 1 Tim 3, 16), u kojima se očituje vjera u Isusovo uskrsnuće, pokazuju da je riječ o apsolutno jedinstvenom činu Božjem, izvedenom s onim koji je na križu naoči svima, umro i bio pokopan — s Isusom Kristom. Zato se u tim obrascima upotrebljava pasivni oblik »bi uskrišen« ili »uskrsenje«. Time Pismo opisuje i ističe ljudima skriveno i otajstveno djelo Božje na Raspetome, djelo koje prema samoj naravi izmiče ljudskim predodžbenim i pojmovnim fiksacijama. Isusovo uskrsenje kao djelo Božje svemoći s jedne je strane, u događaju Isusove smrti, povijesno fiksirano, ali ono s druge strane nadilazi obzor ljudskog i povijesnog iskustva. Ono znači: na križu umrli Isus iz Nazareta u svojoj je tjelesnosti primljen i uzvišen u slavu Boga Oca; on živi kod Boga.

Budući da se uskrsnuće tiče cijelog čovjeka, dakle i njegove tjelesnosti, i budući da tjelesnost u sebi bitno uključuje odnos prema svijetu i povijesti, onda odatle proizilazi da ono mora biti bremenito posljedicama za svijet i povijest. I ne samo to; u Isusovu uskrsnuću vjera i povijest najtješnje su povezani. Ne ulazeći u tu kompliciranu teologijsku problematiku, može se reći: uskrsnuće Isusovo dogodilo se u povijesti, ono se tiče povijesne osobe Isusa iz Nazareta te označuje **bogomdanu** dovršenost i puninu njegove osobne povijesti; a budući da je riječ o Božjem djelu u povijesti, može mu se prići **samo** po vjeri.

Ukazanja uskrslog Isusa njegovim učenicima o kojima govore sva četiri Evanđelja (usp. Mt 28; Mk 16; Lk 24; Iv 20 si), pokazuju da su učenici bili povlašteni dionici iskustva u kojem su susreli i prepoznali istog Isusa, s kojim su se prije njegove smrti družili i kojeg su poznavali; no njegov je način bivovanja sasvim drugačiji od njihovog. On je s jedne strane »hvatljiv«, ali ujedno i

⁹ *Koth. Erw.-Kau*, str. 1%. Teologijski produbljeno i originalno promišljanje tog momenta vazmenog otajstva kao i konsekvencije koje iz toga slijede za pravilno razumijevanje tzv. »četiriju posljednjih stvari« (smrt, sud, pakao, kraljevstvo Božje) i nauka o čistilištu može se naći u: H. U. von BALTHAZAR, *Herrlichkeit. Eine theologische Ästhetik*, III/2, Teil II, Einsiedeln 1969, str. 211-217; H. U. von BALTHAZAR, *Theologie der drei Tage*, u: J. FEINER i M. Löhner (prir.), *Mysterium salutis. Grundriß heilsgeschichtlicher Dogmatik*, III/2, Einsiedeln, 1969, str. 227-255.

»nezadržljiv«; s druge pak strane gledano, on ima svoj lik i oblik, a ipak može ostati neprepoznat; on se pojavljuje i uprisutnjuje, a u isto se vrijeme povlači i susteže (usp. Lk 24, 13-43). Sve su to naznake da se učenici bore kako bi tom iskustvu povlaštenih našli bar donekle primjeren izraz te da ukazanja Uskrsloga nemaju samo zemaljsko-prirodni značaj, nego je riječ o **dogadanju objave**, o događajima u kojima božanska zbilja dopire u samu nutrinu zemaljske sfere. Zbog toga i ne možemo ukazanja Uskrsloga, kao i samo uskrsnuće, razumjeti tek uz pomoć alternative **povijesno** ili **nepovijesno**. Uskrsnuće sigurno nije povijesno u smislu izvanjske ustanovljenosti, npr. razorenje Jeruzalema ili rimska osvajanja. No ono nije ni nepovijesno mitsko događanje, simbol uvijek novoga života, bez zbiljskog kontakta sa stvarnim svijetom i poviješću ljudi. Uskrsnuće je na taj način povijesno da ono u isti mah nadilazi obzore povijesnog zbivanja te anticipira eshatologijski kraj i ispunjenje povijesti. »Uskrsli se ukazuje u svijetu i time konkretno zaokuplja učenike. No on nije više od ovog svijeta; on se ukazuje u slavi Božjoj i time svjedoči da Bog stoji na njegovoj strani te da je on sam postao punim dionikom Božje vladavine. Objavljujući se tako pobjednikom nad smrću, Raspeti se pokazuje kao Kvrios, kao Gospodin čijom je proslavom definitivno potvrđena poruka o dolasku Božjeg kraljevstva.«¹

Uskrsnuće Isusovo odlučujući je događaj ljudske povijesti, u kojemu se anticipativno već zbila **onostrana** dovršenost i ispunjenje ljudske povijesti, ali kao **Božje** djelo, neizvedivo iz sume ljudskih težnji, nastojanja i pothvata. Kao takav, događaj uskrsnuća Isusova prisutan je u povijesti i drži se povijesti, ali je u isti mah transcendirao, nadilazi u natpovijesno.

Sada možemo bolje razumjeti spasovni smisao Isusovog uskrsnuća, tj. što ono znači za njega i za nas. Za Isusa ono znači, vidjeli smo, punu objavu otajstva njegove božanske osobe, uzvišenje i intronizaciju Raspetog u dostojanstvo živog Gospodina. Oni pak koji u nj vjeruju mogu stupiti i biti u živom osobnom odnosu s njime. Bez uskrsnuća to ne bi bilo moguće.

U tom zbiljskom i preobražavajućem uzvišenju cijelog Gospodina k Ocu imamo temelj i jamstvo naše vjere u snagu otkupljenja čovjeka. Apostol Pavao to neumorno naglašava; »Ako Krist nije uskrsnuo, zaludu je propovijedanje naše, zalud i vjera vaša,... još ste u grijesima. Onda i oni koji usnuše u Kristu, propadoše. Ako se samo u ovom životu u Krista ufamo, najbjeđniji smo od svih ljudi« (1 Kor 15, 14.17-19). No ne treba čekati čas smrti da bi vjernik iskusio spasovnu moć uskrslog Gospodina; ona je već sada djelatna u životu kršćanina. Riječ je o tenzijama između stvarnosti koje se u našem svakodnevnom i površno gledanom iskustvu gotovo isključuju: patnja i utjeha (1, 3-7; 7, 4), smrt i život (4, 8-12), siromaštvo i bogatstvo (6, 9 si; 8, 9), slabost i snaga (12, 9 si.). Tu je riječ o vazmenom otajstvu, o njegovu iskustvu i prisutnosti u našem životu: spasovna prisutnost raspetog i uskrslog Krista pod uvjetima povijesti i svijeta, u kojem su još uvijek na djelu grijeh i smrt, ne ide bez napetosti i sukoba kojima je poprište samo ljudsko srce i svi prostori naše ljudske povijesne međusobnosti.

¹⁰ *Katlt. Env.-KaL*, str. 201. Usp. X. *LŽON-DUFOUR (prir.)*, *Riječnik biblijske teologije*, Zagreb 1969, čl. »Ukazanja Kristova« str. 1380-1386; čl. »Uskrsnuće« str. 1390-1399; L. SCHEFFCZYK, nav. čl. str. 72. si.

Spasovno značenje i moć Isusova uskrsnuća proteže se za nas također na području Crkve, sakramenata i svijeta naprosto. »Jer je Krist doista uskrsnuo i živi kod Oca, može Crkva biti njegovim tijelom i živjeti u trajnoj i tjelesnoj povezanosti s njime. Jedino od uskrslog Gospodina mogu sakramenti primiti snagu koja ih čini punim i djelatnim znakovima Božjeg spasovnog zahvaćanja u život nas vjernika.«¹¹ Tako npr. ne bismo mogli primati i častiti Gospodinovo tijelo u sakramentu euharistije da je ono istrunulo u grobu i da nije u preobraženoj i oduhovljenoj egzistenciji kod Oca. uskrsnuće Isusovo otvara također novu nadu za svijet, za cjelokupni kozmos. Riječ je o nadi koja je u stanju mobilizirati snage za gradnju pravednijeg svijeta, »civilizacije ljubavi«, ali koja ujedno nadilazi sva unutarsvjetska dostignuća. Ova nada izrasta iz činjenice da je Isus u svojem uskrsnuću doista nadvladao smrt te da živi u zajedništvu s Ocem i Duhom. Gdje se to ne priznaje, kršćansko se nadanje razvodnjava u maglovitu humanističku ideju »principa nade«, koji se lomi i propada čim se suoči s osobnom smrću i zbiljski mogućim krajem univerzalne povijesti.¹²

Isusovo je uskrsnuće završni kamen svoda kršćanske vjere. Bez njega kršćanstvo ostaje torzo, a iz njega raste čovjeku nada koja ide preko svega konačnog i pred-posljednjeg na ono posljednje i vječno što od Boga dolazi: naše osobno uskrsnuće i konačna preobrazba svega stvorenja. Tako vjera u uskrsnuće Isusovo nije neki slučajni i nevažni dodatak već upravo srce vjerovanja u Boga. »U odluci za ili protiv uskrsne vjere u konačnici radi se o tome misli li čovjek da može živjeti samo iz svojih i svjetskih mogućnosti ili pak je odvažan da se u življenju i umiranju sasvim osloni na Boga te da živi od njega i za njega. U uskrsnoj vjeri radi se o temeljnoj odluci o usmjerenju i smislu opstojanja naprosto, dakle o pitanju uzima li se uopće ozbiljno, ili ne, Bog kao Bog.«¹³

11 L. SCHEFFVZYK, čl. str. 75.

12 Dakako, o ispunjenoj nadi za nas i za svijet moguće je govoriti samo aluzivno, u slikama i simbolima koji izražavaju sklad, ljepotu i ispunjenost života. Zato Isus radi usporedbe, i to najčešće one o gozbi za stolom kraljevstva Božjeg, a Stari zavjet opisuje mesijanska vremena kao vremena univerzalnog mira ne samo među ljudima nego i među svim živim bićima (usp. Mt 22,1-14; 25,1-13; Iz 11, 1-9; 65, 25).

13 *Kath. Env.-Kat 206. si.* Na pitanje o uzašašću već je *načelno* i *implicitno* odgovoreno govorom o uskrsnuću, pa ga zato ovdje ostavljamo postrance, usp. X. LEON-DUFOUR, *Rječnik*, čl. »Uzašašće« str. 1401-1408. S istog je razloga ovdje izostavljena tematizacija pneumatologijskog aspekta vazmenog otajstva. S obzirom na mjesto Duha Svetog u Isusovoj mucij, mislim da se na temelju Iv 7, 39 i 16, 5-7 smije reći da Isus sa svojom smrću predaje Duha Ocu i svijetu, usp. Iv 19, 30. Njegova je, naime, smrt za Ivana prijelaz (pasha!) u slavu i ishodište dara Duha svijetu. Tako Iv 19, 30 (umiranje) i 20, 22 (izričito davanje Duha učenicima nakon uskrsnuća), teologijski gledano, ciljaju na istu zbilju; to dakako ne isključuje *doslovno* shvaćanje Iv 19, 30 kao opis umiranja Isusa na križu. *Sensus plenior* nije naime nigdje drugdje nego *in sensu litterali* (usp. komentar uz Iv 19, 30 u: *Traduction Ocuméniaue de la Bible, NT, Paris 1973*).

Neke konsekvencije

Polazeći od Vjerovanja apostolskog opisali smo vazmeno otajstvo glagolima i glagolskim priložima mučen - raspet - umro - pokopan - uskrsnuo. Te riječi kazuju događanje i upućuju čovjeka na *ново* događanje njegovog života.¹⁴ Naše sumarno izlaganje smisla vazmenog otajstva već je na nekim mjestima dodirnulo njegovo značenje i važnost za naš život. Neke stvari valja nam još izričitije navesti i jače naglasiti. No svaka aktualizacija i primjena onog općenitog i obvezatnog izlaže se opasnosti da se prezentira i bude shvaćena kao recept ili konkretni naputak za ponašanje. Ali ona to ne želi i ne može biti. To bi bilo suviše izvanjsko gledanje, koje bi sprečavalo vjernika da sam otkriva kako u njegovom osobnom životu i u njegovoj ljudskoj i obiteljskoj međusobnosti djeluje snaga uskrslog Gospodina, zapravo njegov glavni i jedini dar: Duh Sveti, Duh Oživljavatelj, po kojemu postajemo »sinovi u Sinu« i koji u našim srcima više »Abba! Oče!«. Zato i ove sugestije koje slijede valja uzeti kao piste i orjentire. Svatko je pozvan da se njima uputi i prema njima orjentira; bilo sam, bilo u zajedništvu s onima s kojima živi, napose pak s osobom s kojom dijeli ljubav i teret života.¹⁵

1. *Mi ljudi ne podnosimo pravednika među nama.* Nekoliko stoljeća prije Krista Platon razmišlja o udesu pravednika u svijetu gdje je pravo jačega najviše pravo: dajući nekima veću snagu, priroda im ujedno daje i veće pravo. A pravednik koji bi u uvjetima takvog društva išao isključivo i samo za pravom istinom morao bi se odreći svega, veli Glaukon u *Državi*; i to ne samo svjetovne moći nego čak i toga da se čini privid nepravdnosti, mirno podnositi sva moguća ogovaranja i klevete te do konca ustrajati u pravdnosti pod svaku cijenu. A kakav će mu biti kraj? »U takvim prilikama pravednik će biti bičevan, mučen, okovan, ispalit će mu oči, na kraju, nakon svih muka, on će biti razapet; tada će uvidjeti da ne treba *biti* pravedan nego *se* samo *činiti* pravednim«¹ Istinski, ne prividni, pravednik bit će u našem svijetu nepriznat i progonjen; štoviše, bit će pribijen na križ jer ljudi neće istinu, pravdu i ljubav, nego moć kao najviše pravo. Nerijetko je čovjek takav da izbacuje, izruguje, onemogućava i uništava pravednika. »Ecce homo!« Križ Kristov i mimo Platonovih uvida objavljuje čovjeku kako se on bezobzirno bori i živi tražeći svoj sebeljubni uspjeh, kako on ostvaruje svoje zamisli preko leđa i glava drugih, kako može izvitoperiti i izigrati istinu te na kraju povijest svojih nepravdi, nasilja i laži stilizirati — i kao osoba i kao društvo — kao herojsku povijest i put u višu slobodu. Križ Kristov svakome bespoštedno skida njegovu masku i raskrinkava čovjeka i kolektiv u njihovu egoizmu i zloći. Zato je Kristov križ najradikalnija moguća kritika svih

14 Za strukturu i smisao Vjerovanja apostolskog, od kojeg smo pošli, presudno je imati na umu da tu nije riječ o izričajima koji su nastali polazeći od naših pitanja i muka te na njih žele dati prihvatljive i smjerodavne odgovore, nego je njihova bit u tome da nam pomognu kako bismo konačno jednom svrnuli pogled sa samih sebe i nadišli nivo pukog zadovoljavanja potreba te usmjerili duh prema Bogu zahvaljujući mu i hvaleći ga s njegovih »velikih djela« koja nam je učinio. Tako teologija prelazi u doksologiju, u podavanju hvale i u klanjanju Bogu (usp. K. LEHMAN, čl. str. 59 si.).

15 Uz ovo što slijedi usp. napose K. LEHMAN, čl. str. 60-64; *Kat Env. - Kath.* str. 193. si. 196. 204-209; X. LEON-DUFOUR, *Rječnik*, str. 1398. si.

16 Polit 362 a. Usp. H. U. von BALTHASAR, *Herrlichkeit* HI/1, Teil I, str. 156. si. U hrv. prijevodu M. Kuzmića piše da će pravednika »nataknuti na kolac«, Platon, *Država*, Zagreb 1977, str. 46.

manipulacija, nadmetanja, borbe za moć i položaj u našim međusobnim odnosima. Križ i uskrsnuće daju čovjeku vidjeti da njegovi interesi i moć podliježu sudu Božjem, a Bog neće dati da njegov pravednik ugleda truleži, nego će ga osloboditi od grozote smrti (usp. Dj 2, 22-34). To obećanje vrijedi za svakoga.

2. *Bog se do kraja poistovjećuje s čovjekom, sve do u najdublje ponore patnje i besmisla.* Isusova muka i smrt ne pokazuju samo kakav čovjek grešnik stvarno jest, one pokazuju također u koju dubinu i ponore ljudskog života ulazi Bog po Kristu. U svom Sinu Otac preuzima sve naše izdaje i zatajenja, nevjere i zloću; križ pokazuje da Bog ne uzmiče pred neuspjehom, trpljenjem i grijehom u svijetu. Vazmeno otajstvo Isusove muke, smrti i uskrsnuća pokazuje kako je Bog promjerio i poduhvatio sve ponore ljudske slabosti i zloće, te do kraja iskusivši i pretrpjevši sve njihove posljedice, a da to nije morao. Budući da je to izraz njegove božanske ljubavi u uvjetima konkretne ljudske povijesti, time je uništen žalac smrti i svem ljudskom neuspjehu i slabosti. To ujedno znači da ne postoji takva prilika u kojoj bi čovjek bio osuđen na očaj; Bog je veći i ne pušta da propadnem! Crkveni oci izrekli su aksiom spasenja: što je Isus jednom prihvatio, to je otkupljeno i spašeno. A budući da je Isus prihvatio sav ljudski život, kršćanin može u svom životu naći pravi odnos i zauzeti pravo stajalište prema svojoj ljudskoj ograničenosti, prema zlu i moći grijeha u vlastitu životu i u povijesti. On ne mora ništa od svega toga umanjivati ili prikrivati; on može iskreno i odvažno priznati neuspjeh, slabost i grijeh te prihvatiti ono čega je u životu neizbježno svjestan: da su moći zla zapravo slomljene i pobijedene križem i uskrsnućem Kristovim. Sve to oslobađa u vjerniku neslućene snage za prevladavanje i ublažavanje patnje i boli. Zato nije slučajno i jedva da je moguće naći neku ozbiljnu »konkurenciju« kršćanskim pothvatima na području karitativne djelatnosti, skrbi i pomaganju. Isusov život i umiranje »za nas« otvaraju neslućene mogućnosti ljubavi i u braku, gdje muž i žena žive jedno za drugo i plodove zajedničke ljubavi. Oni zapravo jedno za drugo oponašaju Isusovu proegzistenciju, tj. život za druge, i to ne samo dijeleći dobro i radost nego također podnoseći križ obiteljskog života, tipičnu bračnu samoću i teret odgoja djece. Samo iskustvo obiteljskog života može pokazati kamo to ide, dokle to dopire i kakve snage u čovjeku oslobađa Isusovo vazmeno otajstvo...

3. *Kristov križ prevladava naš urođeni egoizam i težnju da se potvrdimo i uzdignemo na račun drugoga; on stvara prostor za istinski bratsko-sestrinski suživot.* Ljudi vole govoriti o slobodi, solidarnosti i poistovjećivanju s potrebnima i siromašnima i postavljati velike ljudske ciljeve. Ali čak i u tome mi nismo pošteđeni od pada u sebeljubnu zanešenost vlastitom savršenosti i dobrotom; naša ljubav prema bližnjemu treba da uvijek iznova razbija svoju urođenu navezanost na samu sebe, svoju samodopadnost i potrebu da joj se plješće. Bližnji nam nije darovan kao »materijal« za naš moralni rast. Zato nam Kristov križ ovdje pokazuje kako su naša ljubav i svi naši naponi za nju potrebni otkupljenja i čišćenja kroz samozatajnu žrtvu, koja, možda se čini, još ne donosi ploda. Svi oblici ljubavi moraju se pročistiti od sebeljublja prolazeći kroz samozataju i nadvladavanje samog sebe. Stoga je za nas bitno i nezaobilazivo »uvježbavanje« u duh Isusove ljubavi; on nikada nije tražio svoje, nego samo volju Očevu, u čijem je središtu interes i sim-patija za čovjeka. Da bismo do toga došli, valja krenuti od zajedničkog čitanja Evandjelja, razmišljanja, molitve i razgovora nad tim tako da u to uvijek uvire zajednički život i ponašanje. Tu

će npr. bračni drugovi reći jedno drugome sve što im pokazuje svjetlo Božje riječi, Isusova primjera i ponašanja. Znat će dati i primiti kritiku i pohvalu te će se pomagati u rastu nesebičnosti; učiti će se nadati jedno za drugo i iz te nade živjeti...

4. *Iz križa kao »kraljevskog puta« kojim je Bog »sišao« u ljudsku povijest proizilazi naša međusobna ljudska predusretljivost i spremnost na praštanje i pomirenje.* Muka i smrt Isusova izokrenule su sve ljudske predodžbe o zadovoljštini. Ne pomiruje se čovjek zato što mu je prethodno u grijehu okrenuo leđa, nego Bog u svojoj ljubavi opravdava nepravednog čovjeka, iz grešnika čini »sina u Sinu« te tako čini djelo pomirenja i spasenja. Poput dobrog oca koji čini prvi korak prema svojem izgubljenom sinu dok ga ovaj nije ni spazio (usp. Lk 15, 20), tako i Bog čini prvi korak prema stvorenju, izlažući se opasnosti da bude odbijena njegova ruka pomirnice. To je ljubav koja se razdaje za ono što je izgubljeno i sabire što je razasuto. Sve što čovjek čini samo je odgovor Bogu. Odatle dolazi poziv Kristovu učeniku da i on napravi prvi korak pouzdanja i pomirenja ne samo tamo gdje postoji vjerojatnost da se uspije nego i tamo gdje se na obzoru ocrtavaju neuspjeh i odbijanje pružene ruke. Koliko god čovjek bio sebeljuban i usmjeren na sebe, ipak je njegov *viši* poziv da bude biće za drugoga, za čovjeka i Boga. Čovjek sebe »ostvaruje« nadilazeći samoga sebe. To je najzornije ostvareno u ženidbi i braku: milost sakramenta ženidbe, koji si zaručnici Crkve dijele, muž prima za ženu a žena za muža. U toj otvorenosti jedno za drugo nastaje i raste obiteljska zajednica; tu se događaju ljubav i praštanje, tu se dijele radost i tuga, dobro i zlo. No ne idealizirajmo i tu je teško priznati vlastitu nepravdu, laž i podlost, biti zahvalan za dobrotu, ljubav i pravednost. I tu je teško reći »oprosti«... Kada sve to padne samo na jednu stranu i ide samo u jednom smjeru, kada nema uzajamnosti, onda je bračni drug koji ustraje u ljubavi i vjernosti možda najbliži Kristu koji sebe na križu izvlašćuje i daruje za druge. Moglo bi se tu govoriti o svojevrsnoj bračnoj kenozii ili samooplijenju (usp. Fil 2, 6-8). Zato križ i molitva pred *križem* treba da u našim obiteljskim kućama i stanovima postanu izvorom dublje ljubavi za svakoga od nas...

5. *Isusova smrt lomi apsolutističke zahtjeve svake politike.* Božje kraljevstvo postavlja granice svakom političkom vladanju. Više se valja Bogu pokoravati i slušati ga nego li ljudima, rekli su apstoli jeruzalemskim vlastodršcima (usp. Dj 4, 19; 5, 29). To je pokazao Ivan Krstitelj, kršćanski mučenici u Rimskom i drugim carstvima, Toma Morus i mnogi drugi. Isus se pak nije dao svezati i sputavati političkim obzirima i političkom moći. Baš na njegovu križu, u njegovu umiranju, najočitije se pokazuje suprotnost između političkih interesa moćnika i istine, a uskrsnuće je znak da Božja istina pobjeđuje. Odatle kršćaninu pritjeće snaga da bez obzira na okolnosti ustraje u svom kršćanskom ponašanju i uvjerenju. Samim tim jasnije se pokazuju granice i razina politike: ona je u čovjekovoj službi u dobru svih ljudi; ona nije na visini svog zadatka kada ne uzima u obzir slabijeg, kada podnosi nepravdu i služi interesima bilo koje skupine, klase, rase ili naroda na račun drugih. Križ Kristov pokazuje, s jedne strane, da u svijetu nije moguće živjeti bez boli i patnje koje nanosi političko nasilje, pa sve ono što čovjek proživljava *može* biti izrazom ljubavi i vjernosti Bogu i bližnjemu; s druge pak strane, vidljivo je da politička moć nije ono posljednje, ona je provizorna kao i sve ostalo na ovome svijetu te podliježe Božjemu sudu. Zato je također poruka uskrsnuća: na kraju život slavi pobjedu nad smrću, istina

nad laži, pravda nad nepravdom, ljubav nad mržnjom. Isusovo uskrsnuće temelj je nade u naše osobno uskrsnuće. Ta nada širi se na sav svemir: ništa nije izuzeto od uskrsne preobrazbe, a zlo će biti konačno pobijedeno. Zato sva dobra htijenja i djela ljudi nošenih ljubavlju, makar doživjeli neuspjeh u povijesti, ostaju trajno vrijedna i uklapaju se u eshatologijsku zbilju novog stvorenja (usp. *GS* 39).

6. *Tko vjeruje u Isusa Krista, ne umire u osami.* I nakon Isusove smrti na križu i njegovog uskrsnuća ljudi su umirali i umiru na grozne načine. Ipak sila smrti utoliko je prevladana što nitko više ne mora umrijeti u posvemašnjoj osami, zatvoren u sebe i posve izgubljen. Time što je Isus »uklopio« naše umiranje u svoju smrt, izgubila je naša smrt strahotu beznađa i očaja. Makar ljudi najradije bježe kada drugi umiru, ipak u zajedništvu s umrlim i uskrslim Kristom čovjek umire drukčije, »jer tvojim se vjernima, Gospodine, život mijenja, a ne oduzima; i pošto se raspadne dom ovozemnog boravka, stječe se vječno prebivalište na nebesima«, pjeva Crkva u predslavlju Mise za pokojne. Raspeti i uskrsli Isus začetnik je, naime, i dovršitelj novoga života u koji ulazimo kroz vrata smrti. To čovjeku daje novu snagu ne samo u njegovu umiranju nego i u praćenju onih koji umiru. Vidimo: križ i uskrsnuće idu nerazdvojivo ruku pod ruku — nema teologije slave bez teologije križa. Križ Kristov nije, naime, samo neka prolazna faza, koja prestaje i nestaje. Naprotiv, uskrsli Gospodin i dalje nosi svoje rane, znakove smrti, a njegova slava dopire zasada toliko daleko u našem svijetu i povijesti dokle ga slijede njegovi znani i neznani učenici u nošenju križa. Isusov križ i uskrsnuće — vazmeno otajstvo — raskrinkavaju svaki trijumfalizam, religiozni ili politički, ekonomijski ili kulturni. Vazmeno otajstvo uči nas da do zore uskrsnoga jutra čovjek može doći samo ako ide kroz tminu Velikog petka i grobni mir Velike subote. Imajući to na pameti pravo ćemo razumjeti još jednu konsekvenciju vazmenog otajstva za naš ljudski život.

7. *Sreća i radost ljudskoga života znak su i predujam konačnog blaženstva u koje nas Otac zove.* U retrospektivi Isusova uskrsnuća njegovo ponašanje i njegova čudesa postaju znakovima za što dublje i obuhvatnije: za Božje prihvaćanje čovjeka. U tim znakovima naziremo također predujam i jamstvo definitivne čovjekove spašenosti i ispunjenosti, prema kojoj nas Otac po Sinu u Duhu vodi. Zato kršćanin smije u svim iskustvima smisla i ispunjenosti svojega života gledati predokus i zalag vječnog života koji nam je darovan vazmenim otajstvom. Uskrsnuće Isusovo daje nam, dakle, u ruku ključ kojim možemo »otključati« i razriješiti onu skrivenu dimenziju blaženstva koja se poput jezgre krije u iskustvima radosti i sreće bračne ljubavi: to nije nešto u sebi zatvoreno i dobro, nego ono što prelazi preko sebe i pokazuje prema ispunjenosti i neprolaznosti naslućene i željene punine. Same Isusove usporedbe, koje govore o gozbi i svadbi kao o slici nebeskog zajedništva s Ocem, upućuju nas na to da i u našem uspjelom i sretnom ljudskom zajedništvu umijemo, s jedne strane, zahvalno uživati, a, s druge, u njemu gledati dar i predujam konačnog Božjeg dara za nas. Na taj način vazmeno nam otajstvo pokazuje ne samo ispunjenu budućnost prema kojoj nas Bog vodi već nam daje da i u sadašnjem životu umijemo otkriti klice budućeg te prevladati ih podnijeti one napetosti u kojima se ostvaruje novi život u starome svijetu.

Zaključak

Izlaganje teologijskog »sadržaja« vazmenog otajstva muke, smrti i uskrsnuća Isusova, kao i orijentacijske naznake nekih konsekvencija koje odatle slijede za kršćanski život općenito i posebno za život u kršćanskoj obitelji, u svojoj biti nije ništa drugo doli izlaganje sadržaja ključnog novozavjetnog iskaza o Bogu: »Bog je ljubav« (1 Iv 4, 8.16). Taj iskaz ne smijemo izokrenuti i reći: »Ljubav je Bog«, jer ljudsko iskustvo ljubavi, koliko god u sebi smisljeno, ipak zadržava duboku ambivalentnost svega što je ljudsko. To, drugim riječima, znači da čovjeku nije dana mjera ljubavi u njegovoj naravi i njezinim mogućnostima, nego da je on kroz ljubav i u ljubavi otvoren za ono nad-ljudsko, božansko. Želi li čovjek znati što je ljubav, onda mu valja vjerovati i promišljati vazmeno otajstvo muke, smrti i uskrsnuća Gospodinova; tu se Bog pokazuje, objavljuje ili otkriva kao neizreciva zajednica ljubavi Presvete Trojice — u sebi i za nas. Tu je vidljivo što u svojim krajnjim dometima za Boga i za čovjeka znači *ljubiti* u okolnostima i pod uvjetima konkretne povijesti. Tu je dana mjera ljubavi i otvorena je nada da sve ono što je u ljubavi proživljeno i učinjeno, ma kako neznatno bilo, ima vječnu vrijednost. To ulazi u eshatologijsku preobrazbu svijeta i čovjeka, u život s Bogom.

THE PASCHAL MYSTERY AND THE CHRISTIAN FAMILY

Summary

A Christian family is a family imbued with belief in Jesus Christ, as professed within the fold of the Church. The actions, decisions and attitudes of such a family are based upon God's revelation, i.e. Jesus Christ and his paschal mystery. Through Jesus Christ, God entered the world of suffering. Sacrificing His Son on the cross, God proclaims Himself most compellingly. The cross is the symbol of God's historical gift of Himself to man and the expression of His unconditional commitment to the promise of man's salvation. God acts out of love, the free acceptance of love representing the most perfect form of freedom. God's suffering is therefore an expression of His freedom and love. God does not suffer due to some intrinsic imperfection, but freely allows suffering to touch Him for the sake of love. Suffering has its significance but it is love which imparts purpose and direction not only to suffering but to death. In a world permeated with egoism and the denial of divine love, there was no other choice but to appear in the likeness of a "man of sorrows". Love must pass through trial by fire in order to retain its essence. Since God is *actus purus amoris*, He can permit His Son to appear helpless without forfeiting His divine omnipotence.

In order to provide a background for understanding the consequences of the paschal mystery in Christian life, especially within the family, the author uses the articles of the Creed. He then presents seven assertions based on the actual condition of the Christian family as illuminated by the paschal mystery:

- 1) We humans do not gladly suffer the righteous among us.
- 2) God ultimately identifies with man, all the way to the extreme depths of suffering and absurdity.
- 3) Christ's cross conquers our intrinsic egoism as well as our tendency to exalt ourselves at the expense of others; it provides the framework for genuine brotherly-sisterly life together.
- 4) Mutual human kindness, forgiveness and readiness for reconciliation derive from the cross as the "royal road" via which God "descended" into human history.
- 5) The death of Jesus negates all political claims of an absolutist nature.
- 6) He who believes in Jesus Christ does not die alone.
- 7) Happiness and joy in human life are signs and harbingers of the final bliss to which our Father calls us.